

87544

DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI / 3

Dinler Tarihi Araştırmaları - III
(Sempozyum, 09-10 Haziran 2001, Ankara)

2000. YILINDA HIRİSTİYANLIK
(DÜNÜ, BUGÜNÜ ve GELECEĞİ)

Ankara
2002

TÜRKİYE PRESBİTERYEN KİLİSESİNİN DİYALOGA BAKIŞI

Prof.Dr.Ekrem SARIKÇIOĞLU*

16. yüzyılda canlanan reform hareketlerine kadar kökleri inen Presbiteryen Kilisesi, Kilise idare ve teşkilatlanmasındaki özellikleriyle diğer Protestan kiliselerden ayrılır. Ülkemizde Hıristiyanlıkla ilgili yayınlanan Türkçe eserlerde öncülüğü aldıkları kanaatındayım.

Bu yayınlardan Sayın Metropolit Turgay Üçal'ın "Tanrı Çizgisi" isimli kitabı üzerinde durmak istiyorum: Çünkü Sayın Üçal kitabını hazırlarken Hıristiyan okuyucudan çok Müslüman okuyucuyu dikkate almış izlenimi vermektedir. Çalışmasında Hıristiyanlık ve İslamiyet arasında farklılıklara yer vermiş. Aradaki farklılıkları kibar bir anlatımla herkesin anlayabileceği bir şekilde dile getirmiştir. Bu çalışma dolaylı olarak Hıristiyan-Müslüman Diyalogunda Protestan Kiliselerin yaklaşımlarını ortaya koymak, siyasi yularlak sözlerden öteye, soruna bakışlarını müşahhas yaklaşımlarla dile getirmektedir. Sayın Üçal'ın Presbiteryen Metropoliti ve bir cemaat başkanı olması bilimsel fikir alış verişi dışında, cemaatin resmi tutumunu ortaya koyduğu kanaatındayım. Aradaki köprü ve mesafelere işaretleri de dikkate değerdir. Dile getirilen farklılıkların başında Tanrı'nın Birliği ve Teslis sorunu ele alınmaktadır.

1. Tanrı'nın Birliği ve Teslis

Presbiteryen kilisesi reformcu kiliselerden olmakla, "psikolojik yorum" olarak bilinen teslise yeni yaklaşımı dile getiriyor. Hintlilerdeki "avatara" görüşüne benzer bir görüş. Hıristiyanlığın temel konsüllerinden sayılan İznik ve diğerlerinin kararlarından uzaklaşma izlenimi vermekle birlikte, aslında Protestan kiliselerin ana kaynaklara inme ve gerçeği kaynaklarda arama ve yeniden yorumlama prensibine uygun bir girişim olduğu şüphesiz. Bu yeni yorumda Oğul ve Kutsal Ruh kavramları Tanrı katında Tanrı olan ikinci ve üçüncü şahıslar olarak değil; Tek Tanrı'nın insanlarla ilişki kurmada farklı görünümü, farklı sıfatları olarak açıklanmaktadır. "... Bir ki-

---

* S.Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı

şinin aynı zamanda üç ayrı etkin kişiliği olması gibidir. Ahmet beyin aynı çocuğu için baba, karısı için koca ve memurları için müdür olması gibidir. Üç ayrı kişilik ama tek bir kişi... Bir olan Tanrı kendi kişiliğini bizlere mecaz anlamda Baba (görünmez öz), Oğul (görünen söz) ve Kutsal Ruh (Tanrı'nın bizdeki işlevi) şeklinde açıklamıştır;"¹ diyor ve ilave ediyor : "Bizim Tevhid (Birlik) anlayışımız tek olan Tanrı'nın kendisini üç ayrı şahısta tanıttır." ² Yani 2. ve 3. şahısların görüntüsel bakımdan 2. ve 3. şahıslar olduğu; gerçekte İsa'nın ve Kutsal Ruhun da Tanrı'nın kendisi olduğu, Baba olarak tavsif edilen Tanrı'nın değişik hallerde, Oğul ve Kutsal Ruh halinde görünümü olduğu ifade ediliyor ki, Vahdaniyet konusunda büyük bir adım olarak değerlendirilebilir. Konunun beraberinde getirdiği teolojik sorunlar ise, Cemaatin kendi meselesi olduğu için üzerinde durmak istemiyorum.

Yazıda Hıristiyanlık ve İslam arasındaki büyük ayrılık ortaya konmakta: İsa, Hıristiyanlarca Baba Tanrı'nın kendisi olurken, Müslümanlarca bir peygamber ve insan sayılmaktadır kî, iki din arasındaki mesafe daha da açıkça ortaya konmaktadır. Hz. İbrahim kökeninde bir yakınlık değil, cemaatların birbirinden daha da uzaklaştığı hissedilmektedir.

2. Vahiy ve Değişme

Tanrı, İsa görünümü ile, yeryüzünde ve insanlar arasında bulunduğu sürece, vaaz ve hareketleriyle Tanrısal tebliğini yerine getiriyordu. Dünyadan ayrılmasından sonra, inananlar arasından seçtiği ve peygamberler olarak görevlendirdiği kişilere yaptığı vahiylerle tebliğini sürdürdü. Yeni Ahid içindeki İnciller, Mektuplar ve diğer yazılar Tanrı'nın bu açılımının, peygamberlerin kendi üsluplarıyla söze ve yazıya dökülmesidir. Her hangi bir değişme ve bozulma da söz konusu değildir,³ görüşü işlenir.

Üçal savunmasında "*...Yoksa Tanrı bir şeriati ortadan kaldırarak bir diğerini getirmek ya da bir şeriatin insanlarca müdahale edilerek bozulması nedeniyle ikinci bir şeriati göndermek gibi bir yaklaşımla insanlara yaklaşmamıştır. Bu Onun akıcı vahiyine zarar getirici bir durumdur...*"⁴ diyor ve delil olarak Matta İncili'nin: "Çünkü doğrusu size de-

1 Turgay Üçal, Tanrı Çizgisi, İstanbul 1998, s.15 vd.

2 Üçal,16.

3 Üçal,29.

4 Üçal,30.

rim: Gök ve yer geçip gitmeden, her şey vaki oluncaya kadar, şeriattan en küçük bir harf veya bir nokta bile yok olmayacaktır” (5/18) ayetini zikrediyor.⁵ Bu âyetin Hıristiyan tarihinde en çok tartışılan ve değişik yorumlanan bir kaderi vardır ve genelde Paulus teolojisine bağlı olarak çarmıh olayı ile Eski Ahid hukukunun kalktığına, nesh olduğuna inanılır. Hıristiyanlık Eski Ahid’teki Nuh Kanunları ve On Emir dışındaki hükümlerden kendini sorumlu tutmaz. Onların İsa öncesi Yahudi Cemaati için geçerli olduğunu kabul eder ki, Üçal burada şanssız bir örnek vermiş. Kutsal Kitab’ın değişikliğe uğramadığı savunmasında, Kur’an’dan da deliller getirerek Müslümanları iknaya çalışmış: “...*Ehl-i Kitaba sorun*” ifadesinden, Kur’an’ın da mevcut Kitab-ı Mukaddesi aynen onayladığını söylemiş.

Şüphesiz Kur’an’da “Ehli Kitaba sorun” ifadesi olduğu gibi, benzeri başka ifadeler de vardır. Kur’an, Kitab-ı Mukaddesi saygıyla anar. Ancak bazı âyetlerini paralel üslup veya muhteva zikriyle onaylarken; bazı muhtevayı da kibarca kendi mantığı içinde tashih eder, düzeltir veya kaldırır. Bu sebeple İslam Kitabı Mukaddesi, ne tümüyle harfiyen kabul eder, ne de tümüyle reddeder! Ele aldığı konuya göre sorunu değerlendirir. Örneğin İsa’yı peygamber kabul ettiği halde, Tanrılığına karşı çıkar. Ancak Kutsal Kitab araştırmaları ve tenkitleri konusunda ülkemizde yeterli ve ciddi araştırmalar olmadığını da itiraf etmemiz gerekiyor. Diyalogtaki başarı şansımızın içinde bu konuda yapılacak araştırmalara da büyük ihtiyaç olduğu kanısındayım. Tarihteki araştırmaların günümüze hitap etmediği bir gerçek. Kutsal Kitab’ın tenkidi araştırmalarında Batılı ilahiyatçıların bizden çok ilerde oldukları bir gerçek! Başlangıç olarak onların çalışmalarının bilinmesine ve ülkemiz kültürüne kazandırılmasına büyük ihtiyaç var. Hatta Kur’an ve Sünnet bilimleri alanlarında çalışan meslektaşlarımızın konu araştırmalarında, Kitab-ı Mukaddese ve tefsirlerine inerek karşılaştırmalı tahliller yapmalarına da ihtiyaç olduğu kanaatındayım. Diyalogun gelecekte daha da güçleneceği göz önüne alınırsa, bu çalışmalara öncelik verilmesi yararlı olacaktır. Kısaca Üçal, bu konuda iki cemaatin teolojik yaklaşımlarının mümkün olamayacağını ifade etmektedir.

---

5 Üçal,31.

3. Hidayet-Kurtuluş

Kurtuluş konusunda Hıristiyanlık ve İslamiyet arasında pek fark olmadığını söyleyen Müslümanlara karşı Üçal, aradaki farkı açıklamakta, Kur'an'da önceliğin adalet ve güzel davranışlara verilirken, İncillerde Mesih'e imanın yeterli olduğunu, göstermeğe çalışmaktadır.⁶ Bunun için şu farklılıkları sıralar:

a. Hıristiyanlıkta "ezeli günah" kavramı vardır ve tüm Adem oğullarının Adem ve Havva'nın günahını taşıdığına inanır; Kur'an ise, bunu kabul etmez. "Hiçbir günahkâr bir başka günahkârın yükünü taşımaz"(17/15) ayetiyle "ezeli günah" kavramına karşı çıkar.⁷ İnsanların günahsız doğumunu savunur. Yine İsa'nın insanlığın ezeli günahını kaldırmak için kendini kurban ettiği savını da kabul etmez. İslam'a göre hidayet anahtarı vahdaniyet inancı yanında sadaka ve hayırlı işlerdir. Bunlar günahların affına vesile olur.

Hıristiyanlıkta ise, İsa'ya ve Mesihliğine imanın yeterli olduğu görülür. Sadaka ve güzel davranışların günahların affı ve hidayet için zarureti vurgulanmaz.⁸

b. Düşmanlık ve suç karşısında Hıristiyanlık affı ve pasifliği önerirken, İslam adaleti ve mukabeleyi önerir.⁹ Tabii Üçal doğru söylüyor ama, Kur'an adaleti tavsiye ederken, hataları bağışlamanın daha da faziletli, daha da güzel bir davranış olduğunu söylemeyi de ihmal etmez.

c. Hıristiyanlık hidayet yolunun Mesih'e imandan geçtiğini ifade ederken, İslam "Allah indinde din İslam'dır" buyurarak hidayet kendinde olduğunu vurgular.¹⁰ Yani Doğu ve Batı yönlerinde ilerleyen iki vasıtanın birbirine yaklaşması nasıl mümkün değilse, İslam ve Hıristiyanlığın da birbirine yaklaşması mümkün değildir, görüşünü vurguluyor.

d. Kur'an Cennette tertemiz eşlerin olduğunu söylerken (2/25), İncil "*Dirilişten sonra insanlar ne evlenirler, ne de evlendirilirler, gökteki melekler gibidirler*" (Matta 22,23-33) buyurarak farklı ahiret tasavvurlarını ortaya koyarlar ki, yakınlaşmaları muhaldir! diyor.¹¹

---

6 Üçal,39.

7 Üçal,40.

8 Üçal,43.

9 Üçal,44.

10 Üçal,45.

11 Üçal,46.

e. İslam'a göre cezasını çeken müminler, Tanrı'nın isteğiyle cennete geçebilirken; Hıristiyanlığa göre affa uğramayanlar cehennemde sonsuza dek kalıcıdır. ¹² Yani ahiret inançlarımız arasında da farklılıklar vardır.

f. İslam'a göre şeytan, Adem'e secde etmediği için, İncil'e göre Tanrı gibi olmak isteğinden huzurdan kovulmuştur. ¹³ İlk günah ve isyan konusunda da ayrılıklar vardır.

g. İslam'a göre Kutsal Ruh Cebrail'dir; Hıristiyanlığa göre Tanrı'nın kendini açıkladığı üçüncü kişiliktir. "... Tanrı'nın kendisidir." ¹⁴ Yine farklı bir değerlendirme!

h. İslam'da İsa, Meryem oğludur, insan ve peygamberdir; Hıristiyanlıkta ise, Tanrı'nın üç tezahüründen biridir. Tanrıdır, Tanrı oğludur. ¹⁵ Mesih, son kurtarıcıdır, dünyaya geri dönecektir. İslam'a göre son kurtuluş kılavuzu, Muhammed'tir. ¹⁶ Hatta eski yorumlara göre, İsa tekrar gelecek ama, İslam'ı kabul ederek Müslüman olarak ölecek ve Hz. Muhammed'in yanına gömülecektir. ¹⁷

i. İncile göre, İsa çarmıha gerilmiş ve acı çekmiştir; İslam'a göre, çarmıha gerilmemiştir, acı çekmemiştir. ¹⁸ Yine bir farklı değerlendirme!

j. Yeni Ahid İsa'nın seçtiği peygamberlerine vahyidir; İslam'a göre ise, Tanrı İsa'ya vahiyde bulunmuş, sonradan hatırdaki kalanlar yazıya geçirilmiştir. Vahyin bir kısmı muhafaza edilebilmiştir. ¹⁹ Farklı değerlendirmeler!

Kısaca Hıristiyanlık ve İslamiyet arasında büyük farklılıklar vardır.

Netice:

Görüldüğü gibi Türkiye Protestanları, özellikle Presbiteryenler diyalogu dini ve sosyal farklılıkları bir tarafa iterek, hayali ve gerçek dışı bir yaklaşımı düşünmüyorlar. Aradaki farklılıkları açık kalplilikle ifade ediyorlar, diyaloga zarar verir endişesi ile farklılıkları göz ardı etmedikleri gibi, susma-

---

12 Üçal,46.

13 Üçal,47.

14 Üçal,48.

15 Üçal,51.

16 Üçal,53.

17 Muhammed ibn Ahmed ibn İyas el-Hanefi, Bedâiu'z-Zuhur fî Vekâi'z-Zuhur, yer ve zaman belirsiz, s.190.

18 Üçal,57-59.

19 Üçal,62-63.

yı da tercih etmiyorlar. İki dinin arasında büyük farklılıkların olduğunu vurgulayarak, diyalog çalışmalarını inandırıcı bulmuyorlar. Olumlu bir sonuca ulaşılacağını ümit etmiyorlar.

Diyalogu dinleri ve inananları birbirine yaklaştıracı, kaynaştıracı bir teşebbüs olarak da görmüyorlar!

“Diyalog iletişimidir. Taktik, yöntem ya da başkasının aklını karıştırmak değildir. ... İnsanlar birbirlerini anladıkça da bence, kutsal ve her şeyin açık seçik anlaşılmasını isteyen Tanrı'nın yolunu daha net bulmuş olur.”²⁰, diyerek diyalogu cemaatler arası bir iletişim kapısının açılması olarak görüyorlar. Bazı Müslümanların endişe ettiği, bazı Avrupalı düşünürlerin de dile getirdiği gibi, yeni bir misyon yöntemi olarak da algılamıyorlar.

Ancak insanların birbirlerinin inançlarını, değerlerini doğru olarak öğrenmekle, Tanrı'nın gerçek yolunu kişilerin kendilerinin bulabileceklerini, kendi sorumluluklarını kendilerinin taşıyabilecekleri düşüncesini ortaya koyuyorlar. Yani, sizin dinimiz size, bizim dinimiz bize, diyorlar. Katolik kilisesinin başlattığı diyalog çalışmalarını gerçekçi olarak görmüyorlar.

Yine varlıklarımızı koruyabilmek için, her dinin inandığı kendi üstünlüğünü dile getirmesi normaldir, ancak bunda eskilerde olduğu gibi iftira ve hakaret olmamalı, yalanlara yer verilmemeli, teklifini getiriyorlar. Aynı ayrı yollarımıza devam edelim; ancak dinleri yok etmeğe çalışan, ahlakî değerleri yıkmaya çalışan faaliyetlere destek olmayalım; dinlerin ahlakî temeli 10 emir etrafında ortak çalışalım mesajını veriyorlar.

---

20 Üçal,37.